

original scientific article
received: 2009-11-29

UDC 314.02(497.571)"2001"

DEMOGRAFSKI RESURSI OPĆINA I GRADOVA ISTARSKJE ŽUPANIJE

Nikola VOJNOVIĆ

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Interdisciplinarni studij Kultura i turizam, Zagrebačka 30, 52100 Pula, Hrvatska
e-mail: nvojnov@unipu.hr

IZVLEČEK

Prispevek obravnava demografske vire občin in mest Istrske županije na podlagi popisa prebivalstva iz leta 2001. Demografski viri so skupek kvalitativnih in kvantitativnih virov, realnih in potencialnih, socialnih in bioloških značilnosti prebivalstva na nekem območju v določenem času. Za oblikovanje sintetičnega kazalnika demografskih virov, smo uporabili devet demografskih spremenljivk, pridobljenih na podlagi devetih demografskih kazalnikov: vitalnega indeksa (IV), stopnje izobrazbe (Io), deleža mlajših žensk v rodni dobi v starostni skupini 20–29 let v celotni ženski populaciji in gibanja prebivalstva v obdobju med popisi prebivalstva 1991.–2001. (P01/91). Na podlagi omenjenih kazalnikov, smo pridobili indeks demografskih virov, ki se tipološko deli na šest različnih tipov, ki se razlikujejo po demografskih značilnostih: od območja močnejše demografske rasti (tip A), do območja demografskega izumrtja (tip F). Med devetintridesetimi občinami in mesti Istrske županije, lahko najdemo vse tipe demografskih območij, na podlagi razvrstitve s sintetičnim kazalnikom, pri čemer prevladujejo demografsko zelo ogrožena območja (tip E - dvanajst občin) in demografsko stabilna območja (tip B - osem občin in mest).

Ključne besede: Istrska županija, prebivalstvo, mesta in občine, demografski viri, popis 2001

LE RISORSE DEMOGRAFICHE DI COMUNI E CITTÀ DELLA PROVINCIA D'ISTRIA

SINTESI

Il contributo tratta delle risorse demografiche dei comuni e città della provincia d'Istria secondo i dati del Censimento 2001. Le risorse demografiche designano l'insieme di caratteristiche qualitative e quantitative, reali e potenziali, sociali e biologiche della popolazione in una determinata area e in un determinato periodo temporale. Per creare un indicatore sintetico di risorse demografiche sono state utilizzate nove variabili demografiche derivate da quattro indici demografici: indice di vitalità (I_v), indice d'educazione (I_o), la quota di donne giovani in età fertile (tra i 20 e i 29 anni) nella popolazione femminile intera e il cambiamento di popolazione tra i censimenti svolti dal 1991 al 2001 (P01/91). Da questi indicatori è stato quindi derivato l'indice di risorse demografiche, in seguito suddiviso, sul piano tipologico, in sei gruppi con differenti caratteristiche demografiche: da aree demograficamente molto progressive (tipo A) all'estinzione demografica (tipo F). I trentanove comuni e città della provincia d'Istria presentano tutti i tipi dell'indice di risorse demografiche, ma predominano aree ad alto rischio di estinzione (tipo E - dodici comuni) ed aree demograficamente stabili (tipo B - otto comuni e città).

Parole chiave: provincia d'Istria, popolazione, città e comuni, risorse demografiche, Censimento 2001

UVOD

Stanovništvo kao skup osoba koje žive i rade na nekom dijelu Zemlje, unatoč tehnološkom napretku ostaje najvažniji faktor ukupnog razvoja. O obilježjima stanovništva poput ukupnog broja, razmjesta, prirodnog i prostornog kretanja te različitih strukturnih značajki ovisi cjelokupno gospodarstvo, društvene i javne djelatnosti. Broj stanovnika i stopa njegova rasta mogu poticajno ili restriktivno djelovati na gospodarski razvoj neke države ili regije. Porast broja stanovnika omogućuje veću potrošnju i jačanje gospodarstva, ali u slabije razvijenim državama može uzrokovati produbljivanje spirale siromaštva i slabljenje fondova koji financiraju brojne društvene djelatnosti poput školstva ili osnovne zdravstvene skrbi (Wertheimer-Baletić, 1999; Nejašmić, 2005). Republika Hrvatska se nakon osamostaljenja 1991. godine i Domovinskog rata suočila s brojnim društvenim problemima među kojima su najizraženiji bili demografski problemi. Težina ovog problema ogledala se u negativnim demografskim procesima koji su započeli prije nekoliko desetljeća i čiji su se prostorni odrazi snažno manifestirali u prvim godinama nakon stjecanja neovisnosti (Friganović, 1997; Wertheimer-Baletić, 1997; Magaš, 1999). Međutim, osim ovih procesa, značajan utjecaj na demografske promjene imala su ratna zbivanja devedesetih koja su pojačala negativne trendove i promjene u ukupnoj strukturi stanovništva (Gelo, 1999) te pojačanoj emigraciji (Pokos, 1999)¹. Nadalje, negativni demografski procesi koji su se odvijali tijekom nekoliko proteklih desetljeća posebno su istaknuti u dinamičkim (smanjenje i negativne vrijednosti prirodnog kretanja) i strukturnim obilježjima (nepovoljna doba i spolna struktura) stanovništva (Mrđen, Friganović, 1998), neravnomjernom razmještaju stanovništva (Nejašmić, Toskić, 2000), reprodukciji stanovništva (Nejašmić, 1996).²

Nakon posljednjeg popisa 2001. godine objavljen je velik broj radova demografa koji su s različitih aspekata analizirali problematiku stanovništva Hrvatske i njezinih regija. Većina radova obrađivala je obilježja stanovništva koja su rezultat negativnih demografskih procesa (Pejnović, 2004; Živić, Pokos, 2004; Živić et al., 2005; Pokos, 2005; Wertheimer-Baletić, 2004; Gracovac, 2005). Najčešći problemi koje ovi radovi ističu su negativno prirodno kretanje stanovništva, odmakli procesi depopulacije, demografsko pražnjenje velikih dije-

lova nacionalnog teritorija, koncentracija stanovništva u gradovima i slično.

Cilj ovog rada je odrediti i vrednovati demografske resurse Istarske županije i njezinih upravno-teritorijalnih jedinica koji bi trebali biti temelj budućeg društveno-gospodarskog razvoja. Svrha rada je davanje znanstvenog doprinosa projektima demografske obnove i održive valorizacije prostora Istarske županije. Suvremeni demografski problemi Republike Hrvatske se u određenoj mjeri javljaju u Istarskoj županiji. Za ovaj rad posebno su interesantni geografski radovi koji su nakon objave rezultata popisa stanovništva u Republici Hrvatskoj 2001. godine istraživali prostor Istarske županije (Zupanc, 2001; 2004; Vojnović, 2004). Ostali autori obrađivali su stanovništvo Istarske županije u sklopu cjelovitog istraživanja pojedinih demografskih obilježja hrvatskih županija (Nejašmić, 2003; Pokos, 2007; Nejašmić et al., 2008). S obzirom na nedostatak brojnijih istraživanja stanovništva Istarske županije nakon posljednjeg popisa 2001. godine ovaj rad bi trebao doprinijeti novijim spoznajama o ovoj temi.

Za razliku od većine navedenih radova koji su iscrpno istraživali i obradili najvažnije demografske teme Hrvatske i njezinih regija (županija) u ovom se radu istražuju demografske resurse Istarske županije pomoću sintetičnih demografskih indikatora. Demografski resursi su ukupna kvalitativna i kvantitativna, korištena i potencijalna društvena i biološka obilježja stanovništva na nekom prostoru u određenom vremenu. Društveno-gospodarski razvoj temelji se na ulaganju u obrazovanje i stručnost stanovništva, a ulaganja u ljudski kapital postaju važnija od ulaganja u materijalna dobra (Škare, 2001; Mujić, Legčević, 2008). Kao što je već navedeno, Istarska je županija zahvaćena sličnim demografskim procesima koji obilježavaju ostale hrvatske regije. Međutim, Istarska županija u mnogim socioekonomskim i demografskim pokazateljima ima povoljnije rezultate od hrvatskog prosjeka (Stiperski, 2000; Njegač, 2000; Sić, 2003).³ Istraživanje demografskih resursa Istarske županije na razini gradova i općina pokazalo bi u kojoj je mjeri moguća prostorna revalorizacija županije, demografska obnova pojedinih općina i gradova, širenje i jačanje županijskog gospodarstva.

Polazne osnove i ideja za istraživanje je rad „Demografski resursi regija Hrvatske: „Prijedlog konceptualno-metodološkog okvira“ (Oliveira-Roca, 1991),

1 Prema procjeni koju je izradio Pokos (1999) u razdoblju 1991.–1998. iz Republike Hrvatske je emigriralo, iz različitih razloga, 415 000 stanovnika što je gotovo 10% od ukupnog stanovništva. Znakovito je da najmanje stanovnika u inozemstvu prema popisu iz 1991. godine ima Istarska županija (1,6% stanovnika u inozemstvu), a u razdoblju 1991.–1998. iselilo je najmanje stanovnika (6 532 emigranta) od svih hrvatskih županija.

2 U razdoblju od 1971. do 1990. godine bruto-stopa reprodukcije u Republici Hrvatskoj smanjila se sa 0,9 na 0,82. U istom se razdoblju stopa ukupnog fertiliteta smanjila s 1,87 na 1,69. U razdoblju nakon popisa 2001. godine navedena stopa pala je ispod 1,4.

3 Ukupan broj stanovnika Republike Hrvatske se u međupopisju 1991.–2001. smanjio za 357 000 stanovnika ili 7,25%. Razlozi smanjenja su negativna prirodna promjena, iseljavanje dijela stanovništva zbog rata, ratni gubici i slično. U istom razdoblju je Istarska županija zabilježila porast broja stanovnika za 1 998 stanovnika (1%). Osim Istarske županije, porast ukupnog broja stanovnika bilježi Brodsko-savska i Zagrebačka županija te grad Zagreb.

ali se metodološki i konceptijski temelji na recentnim istraživanjima na razini hrvatskih županija, pograničnih općina i gradova Republike Hrvatske (Nejašmić, 2007; 2008) te Krapinsko-zagorske županije (Spevec, 2009). Izbor varijabli za izradu sintetičnog indikatora mora biti takav da olakša analizu složenih demografskih pojava i procesa. Sintetični indikatori imaju prije svega primjenu u izradi procjene demografskih resursa za prostorne i planove razvoja pojedinih jedinica lokalne samouprave ili županije u cjelini što znači da su predviđanja budućih demografskih procesa značajniji od povijesne retrospekcije pojedinih varijabli. Za ovaj rad koristile su se varijable temeljene na kriterijima univerzalnosti i raspoloživosti. Primjenom kriterija raspoloživosti demografske resurse je vrlo teško ili nemoguće uspoređivati s ranijim popisnim razdobljima, jer za neke varijable ne postoje usporedivi podaci na manjim prostornim razinama.⁴ Uvažavajući posebnosti ova dva kriterija i dosadašnja istraživanja demografskih resursa u Republici Hrvatskoj za ovaj rad je korišteno devet varijabli:

1. Opća stopa fertiliteta za 2001. godinu;

Opća stopa fertiliteta (f) ili ženska stopa fertiliteta je odnos broja živorođene djece i ukupnog ženskog stanovništva u fertilnoj dobi od 15 do 49 godine, a izračunava se prema formuli:

$$f = \frac{N}{P_{f(15-49)}} \times 1000$$

gdje je N broj živorođene djece, $P_{f(15-49)}$ broj žena u fertilnoj dobi (Jones, 1990).

2. Opća stopa mortaliteta za 2001. godinu;

Opća stopa mortaliteta izračunava se kao odnos broja umrlih u jednoj godini na nekom prostoru i ukupnog broja stanovnika, a izračunava se prema formuli:

$$m = \frac{M}{P} \times 1000$$

gdje je M ukupan broj umrlih, a P broj stanovnika (Brenzlik, 1988).⁵

3. Udio stanovništva u dobi 20-39 godina prema popisu 2001. godine;

4. Udio stanovništva u dobi od 65 i više godina prema popisu 2001. godine;

5. Udio ženskog stanovništva u dobi od 20-29 godina u ukupnom ženskom kontingentu prema popisu 2001. godine;

6. Relativna promjena broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 1991.-2001.;

Relativna promjena broja stanovnika 1991.-2001. izračunava se kao kvocijent ukupnog broja stanovnika na popisu 1991 i 2001. prema formuli:

$$P_{01} = \frac{P_{2001}}{P_{1991}}$$

gdje je P_{2001} ukupan broj stanovnika na popisu 2001. godine, a P_{1991} ukupan broj stanovnika na popisu 1991. godine (Nejašmić, 2008).

7. Udio stanovništva u dobi od 15 i više godina koje nema završeno primarno obrazovanje prema popisu 2001. godine;

8. Udio stanovništva koje ima završeno sekundarno obrazovanje prema popisu 2001. godine;

9. Udio stanovništva koje ima završeno tercijarno obrazovanje prema popisu 2001. godine.

Pomoću navedenih varijabli oblikovana su četiri demografska indikatora:

1. Indeks vitaliteta (I_v)

2. Indeks obrazovanosti (I_o)

3. Mlada ženska fertilna skupina 20–29 godina ($P_{f(20-29)}$), udio skupine u ukupnom ženskom kontingentu. Važnost ove skupine je njezin demografski potencijal.

4. Međupopisna promjena broja stanovnika ($P_{01,91}$), pokazuje promjenu koja ukazuje na trend demografskog i općeg razvoja.

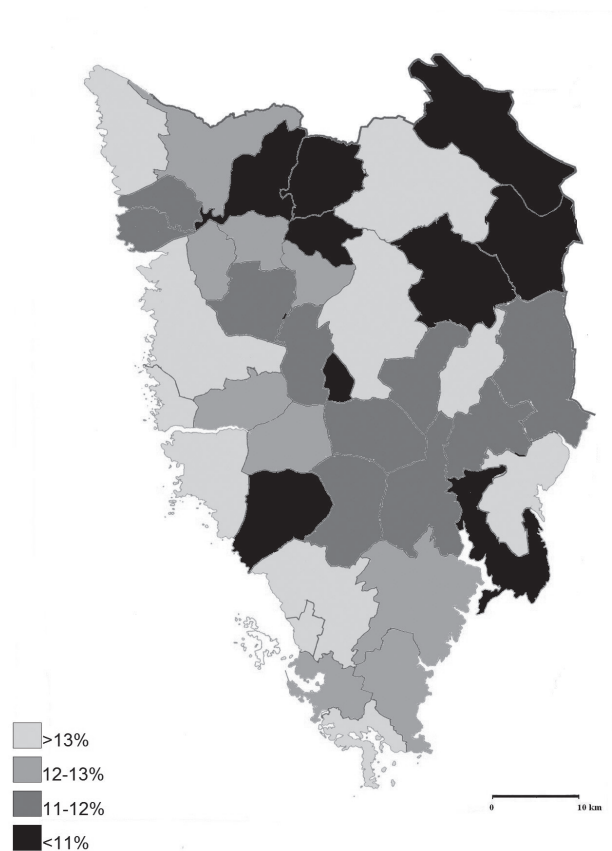
Indeks vitaliteta je kompleksno obilježje stvarne i potencijalne biodinamike. Izračunava se po formuli:

$$I_v = \frac{f \times P_{20-39}}{m \times P_{65+}}$$

gdje f stopa fertiliteta, P_{20-39} je udio stanovništva u dobi od 20–39 godina, m je opća stopa mortaliteta, P_{65+} udio stanovništva starijeg od 65 godina. Ovaj indikator ne treba miješati s vitalnim indeksom koji predstavlja broj živorođenih na 100 umrlih osoba (Nejašmić, 2005). Indeks obrazovanosti se izračunava prema formuli:

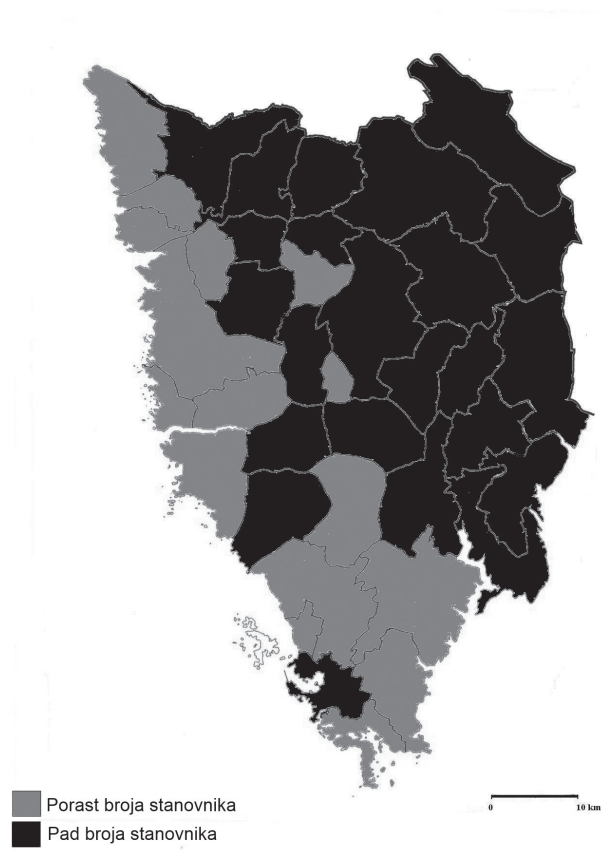
4 Kriterij univerzalnosti je učestalost primjene određene varijable u stručnim publikacijama o stanovništvu i razvoju u Hrvatskoj i svijetu, a kriterij raspoloživosti je mogućnost korištenja određenih varijabli, imajući u vidu dostupne izvore podataka. Promjenom upravno-teritorijalnog ustroja Republike Hrvatske koja je provedena nakon stupanja na snagu Ustava iz 1990. godine ukinuto je tadašnjih sedam istarskih općina te je osnovana Istarska županija s novim gradovima i općinama. Na popisu stanovništva 2001. godine Istarska županija je imala 10 gradova i 29 općina. Samo općina Oprtalj je nastala spajanjem dijelova dviju bivših općina (istočni dio Buja i zapadni dio Buzeta). Praćenje pojedinih varijabli pomoću kojih se oblikuju indikatori otežano je na razinama nižima od općina i gradova pa je usporedba s prethodnim međupopisnim razdobljima teško provediva i nije predmet ovog rada. Zbog navedenih se razloga metodologija temeljila na dostupnim i provjerenim varijablama poštujući kriterij raspoloživosti i uvažavajući prediktivnu svrhu indikatora za prostorno-planerske i razvojne projekte pa se analiza nije dopunjavala, proširivala i uspoređivala s prethodnim popisima.

5 U ovom radu koriste se izračunate stope prema publikaciji Državnog zavoda za statistiku- Prirodno kretanje stanovništva u 2001. po županijama, gradovima i općinama.

Sl. 3: Mlađi fertilni kontingent (P_{f20-29}) po općinama i gradovima Istarske županije 2001. godine (autor: N. Vojnović).

Fig. 3: Younger fertile contingent (P_{f20-29}) of the municipalities and towns of Istria County 2001 (author: N. Vojnović).

Sl. 4: Promjena broja stanovnika po općinama i gradovima Istarske županije 1991.-2001. (autor: N. Vojnović).

Fig. 4: Towns and municipalities of Istria County: Population change 1991-2001 (author: N. Vojnović).

DEMOGRAFSKI RESURSI: REZULTATI I RASPRAVA

Za cjelovitiju analizu demografskih resursa razmotreni su svaki od četiri navedena indikatora po gradovima i općinama te županiji u cjelini.

Indeks obrazovanosti (I_o) za Istarsku županiju na popisu 2001. godine iznosi 4,5 i veći je od hrvatskog prosjeka (3,01). Međutim, oba indeksa su ispod optimalnog indeksa koji bi iznosio oko 25,0 (Nejašmić, 2007). Usporedbom gradova i općina Istarske županije razvidno je veći indeks obrazovanosti u gradovima (6,27) u odnosu na općine (1,98) što je posljedica koncentracije

brojnih djelatnosti u gradovima i poslova koji traže veće obrazovanje i stručnost poput školstva, sudstva, uprave i policije.⁷ Razmatrajući zbirno gradove i općine razlike se još izrazitije. Indeks obrazovanosti se kreće od 0,11 u općini Lanišće do 15,76 u općini Medulin (Tablica 1, Slika 2). Među općinama koji imaju najniže indekse obrazovanosti su Višnjan (0,63), Vižinada (0,64), Cеровlje (0,65), Grožnjan (0,70), Brtonigla (0,72), Pićan (0,75), Opatalj (0,86), Motovun (0,91), Kršan (0,91), Sveti Lovreč (0,97), Bale (0,98) i Barban (0,99). Najčešće se radi o općinama u kojima dominira ruralno stanovništvo često slabijeg obrazovanja od stanovništva urbanih naselja. Osim toga na nisku obrazovnu razinu ovih općina utječe položaj u rubnim zonama utjecaja pojedinih

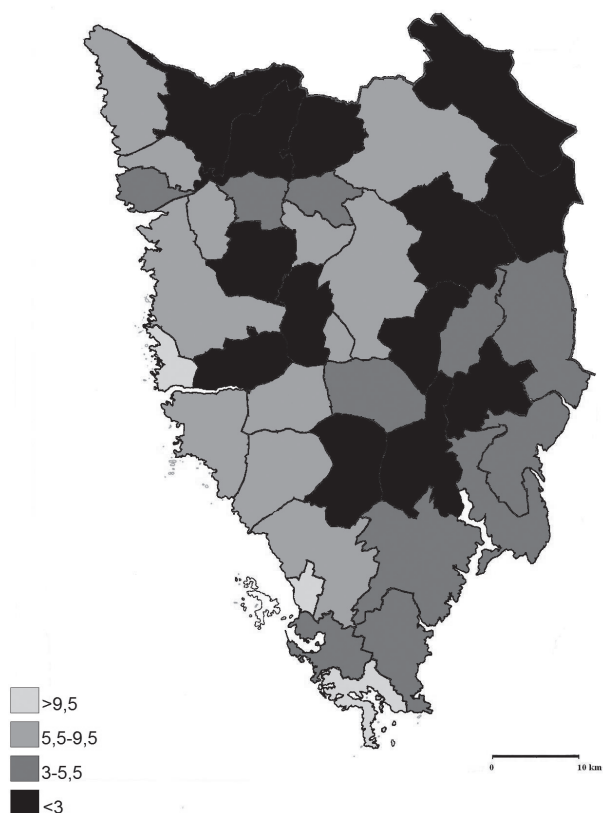
7 Sve pravosudne institucije u Istarskoj županiji (općinski sudovi, županijski sud, općinska državna odvjetništva, županijsko državno odvjetništvo, prekršajni sudovi i trgovački sud) smještene su u gradovima i najvećim su dijelom zadržali teritorij jurisdikcije iz razdoblja podjele na sedam velikih općina (do 1992. godine). Policijska uprava Istarska i pripadajuće policijske postaje razmještene su u gradovima županije. Sve državne srednje škole smještene su u gradovima, a samo se jedna privatna srednja škola nalazi u općini Višnjan. Sva županijska upravna tijela i odjeli nalaze se u gradovima. Nabrojane djelatnosti najvećim dijelom zapošljavaju radnu snagu sa tercijarnim i sekundarnim obrazovanjem.

Tablica 1: Demografski indikatori istarskih gradova i općina i tipologija prema indeksu demografskih resursa (I_D) (DZS, 2001):

Table 1: Demographic indicators of towns and municipalities of Istria County and the typology by the index of demographic resources (I_D) (DZS, 2001):

Gradovi	I_o	$P_{f(20-29)}$	$P_{01/91}$	I_v	I_D	Tipologija
Buje	3,46	12,9	0,9851	2,84	45,9	D
Buzet	2,01	14,2	0,9625	6,76	105,7	B
Labin	4,23	13,4	0,9454	4,69	78,3	C
Novigrad	3,21	11,9	1,2239	4,23	78,4	C
Pazin	6,03	13,8	0,9848	5,99	117,1	B
Poreč	6,48	13,6	1,1932	8,63	206,5	B
Pula	9,54	12,8	0,9393	5,48	115,2	B
Rovinj	7,82	13,4	1,0498	6,22	138,3	B
Umag	4,84	13,1	1,0448	7,11	133,0	B
Vodnjan	1,97	13,3	1,0204	8,53	132,6	B
Ukupno gradovi	6,27	13,2	0,9996	5,95	115,5	B
Općine						
Bale	0,98	9,1	0,9840	6,38	63,0	D
Barban	0,99	11,2	0,9393	1,87	21,5	E
Brtonigla	0,72	11,4	1,1295	6,74	92,0	C
Cerovlje	0,65	10,3	0,9614	2,95	31,2	E
Fažana	11,78	13,2	1,1230	10,45	293,5	A
Gračičće	1,02	11,3	0,9842	2,55	30,9	E
Grožnjan	0,70	10,9	0,9192	1,50	16,1	F
Kanfancar	1,15	12,4	0,9257	6,52	82,0	C
Karolja	1,64	12,5	1,0129	5,69	81,5	C
Kaštelir-Labinci	1,31	12,4	1,0293	6,36	90,1	C
Kršan	0,91	11,3	0,9339	3,60	41,1	E
Lanišće	0,11	5,7	0,8089	0,26	1,2	F
Ližnjan	3,82	12,6	1,2421	5,25	107,3	B
Lupoglav	1,13	10,9	0,9489	1,81	20,8	E
Marčana	1,79	12,0	1,0467	3,24	46,9	D
Medulin	15,76	13,5	1,7623	9,52	491,2	A
Motovun	0,91	8,7	0,8953	4,77	41,2	E
Oprtalj	0,86	10,6	0,8846	0,91	9,2	F
Pičan	0,75	13,2	0,9362	3,65	47,6	D
Raša	2,53	10,3	0,8572	3,51	38,5	E
Sveta Nedelja	1,69	11,0	0,9423	1,30	15,5	F
Sveti Lovreč	0,97	12,1	1,0338	1,64	22,2	E
Sv. Petar u Šumi	2,40	9,6	1,0120	6,07	73,6	C
Svetvinčenat	1,18	11,3	1,0064	2,55	32,0	E
Tinjan	1,05	11,5	0,9725	2,75	33,4	E
Višnjan	0,63	11,6	0,9711	2,63	31,1	E
Vižinada	0,64	12,5	0,9887	4,44	57,8	D
Vrsar	4,51	13,9	1,1778	12,80	278,0	A
Žminj	1,27	11,0	0,9765	3,64	43,7	E
Ukupno općine	1,98	11,8	1,0376	3,76	53,6	D
Istarska županija	4,50	12,8	1,0104	5,15	89,8	C

I_o - indeks obrazovanosti; $P_{f(20-29)}$ - udio žena u dobi od 20-29 godina; $P_{01/91}$ - relativna promjena broja stanovnika (1991.–2001.); I_v - indeks vitaliteta; I_D - Indeks demografskih resursa

Sl. 5: Indeks vitaliteta (I_v) po općinama i gradovima Istarske županije 2001. godine (autor: N. Vojnović).
Fig. 5: Vitality index (I_v) of municipalities and towns of Istria County 2001 (author: N. Vojnović).

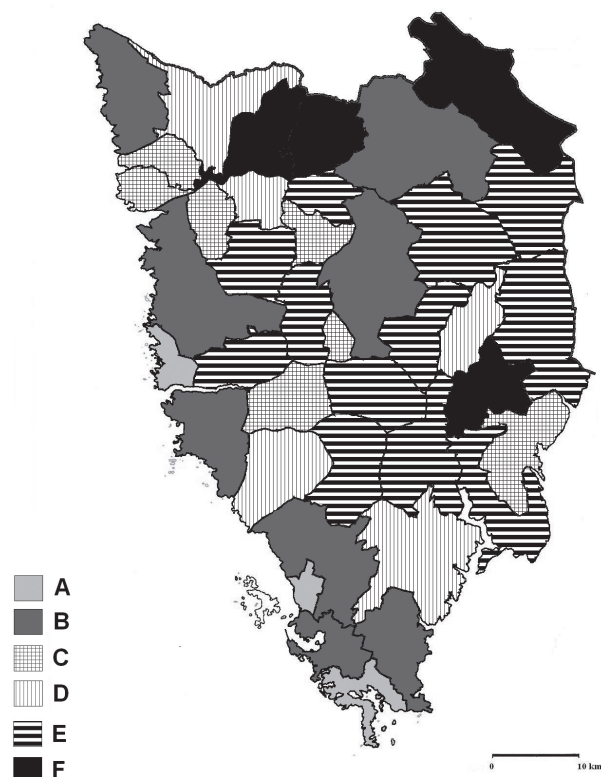
gradskih središta, položaj u brdsko-planinskom dijelu županije koje je slabije povezano s gradovima te položaj u pograničnom dijelu države. Mlađoj je populaciji na taj način bilo otežano školovanje, jer su za stjecanje

sekundarnog obrazovanja morali putovati u gradove u kojima su mnogi ostajali trajno. Nadalje, trideset i jedna općina i grad imaju nižu obrazovnu razinu od županijske (80% svih gradova i općina), a dvadeset i sedam od državne (70% svih gradova i općina). Među onima koji imaju nižu razinu od županijskog prosjeka su gradovi Labin (4,23), Buje (3,46), Novigrad (3,21), Buzet (2,01) i Vodnjan (1,97). Najvišu razinu obrazovanja imaju općine Medulin (15,76) i Fažana (11,78) te grad Pula (9,54). Za Medulin i Fažanu može se reći da su šira stambena zona grada Pule i da se nalaze u najbližoj gravitacijskoj zoni dnevnih migranata u Pulu (Vresk, 1990; Njegač, 2000). Karakteristično je da je prostorna koncentracija općina i gradova s najvećom razinom obrazovanja (većom od prosjeka županije) na zapadnom i južnom priobalju županije koje ima najrazvijeniji turizam u Republici Hrvatskoj. Izuzetak u toj skupini je grad Pazin koji visoku razinu obrazovanja ima najvećim dijelom zbog statusa županijskog središta i strukture radnih mjesta.

Mladi fertilni kontingent ($P_{(20-29)}$) iznosi za Istarsku županiju 12,8%, što znači da ima isti udio kao Republika Hrvatska. Nejašmić (2007) smatra se da bi udio ove skupine u ukupnom ženskom stanovništvu trebao iznositi najmanje 17%. Nijedna istarska općina i grad nema ovaj udio (Tablica 1, Slika 3). Najveći udio žena u dobi od 20–29 godina ima grad Buzet (14,2%), a najmanji udio općina Lanišće (5,7%). Ovaj indikator ne pokazuje takvu prostornu koncentraciju kao indeks obrazovanosti. Među gradovima koji imaju udio mlađeg fertilnog kontingenta veći ili jednak županijskom i državnom prosjeku su svi gradovi osim Novigrada, a među općinama su prigradske općine Medulin i Fažana te obalna općina Vrsar. Izuzetak u ovoj skupini je općina Pićan koja se nalazi u unutrašnjem dijelu Istre. Usporede li se ukupne vrijednosti ovog indikatora za općine i gradove, onda je razvidno da gradovi imaju neznatno veći udio (13,2%) od pokazatelja za županiju u cjelini, a općine nešto niži udio (11,8%).

Tablica 2: Tipologija gradova i općina Istarske županije prema indeksu demografskih resursa (I_D):
Table 2: Typology of towns and municipalities of Istria by the index of demographic resources (I_D):

Oznaka tipa	Tip	Obilježje	I_D
A	Demografski izrazito progresivno područje	Izrazito dobri demografski resursi i potencijali, imigracija,	> 220,0
B	Demografski stabilno područje	Razmjerno dobri demografski resursi	100,0- 219,9
C	Demografski oslabljeno (regresivno) područje	Prosječni demografski resursi, stagnacija i depopulacija	70,0- 99,9
D	Demografski ugroženo područje	Slabi demografski resursi, jaka depopulacija i zaostajanje	45,0-69,9
E	Demografski krajnje ugroženo područje	Vrlo slabi demografski resursi	20,0- 44,9
F	Demografsko izumiranje	„sociodemografska depresija“	<19,9

Sl. 6: Općine i gradovi Istarske županije prema tipovima demografskih resursa (autor: N. Vojnović).
Fig. 6: Municipalities and towns of Istria by the types of demographic resources (author: N. Vojnović).

Indikator međupopisne promjene ($P_{01/91}$) na prostoru Istarske županije pokazuje da se broj stanovnika na popisu stanovnika 2001. godine neznatno povećao u odnosu na 1991. godinu (Tablica 1, Slika 4). Istarska županija je među rijetkim županijama koje u ovom međupopisju bilježe porast broja stanovnika (osim Istarske županije broj stanovnika je povećala Brodsko-posavska i Zagrebačka županija te grad Zagreb). Među općinama i gradovima Istarske županije njih petnaest bilježi porast broja stanovnika što je nešto manje od 40% od ukupnog broja općina i gradova. Među njima najveći indeks porasta ima općina Medulin (176,2). Ovakav porast općine Medulin rezultat je suburbanizacije grada Pule i preseljavanja stanovništva iz Pule koji su na taj način rješavali ili poboljšavali stambeni status. Osim toga, snažna turistifikacija Medulina dodatno je privlačila stanovništvo iz drugih općina i regija Hrvatske. Naj-

veći broj općina i gradova s porastom broja stanovnika, njih deset, nalazi se na priobalju zapadne i južne Istre, a neke od tih općina su prigradske općine najvećeg istarskog grada Pule (Ližnjan, Fažana i Marčana). Dvadeset i četiri općine i grada Istarske županije su u razdoblju 1991.-2001. zahvaćene depopulacijom što je više od 60% od ukupnog broja općina i gradova. Najveći pad broja stanovnika imaju općine Lanišće (indeks 80,9), Raša (85,7) i Oprtalj (88,5). Usporede li se zbirni rezultati, gradovi imaju neznatnu stagnaciju (indeks 99,9), a općine blagi porast (103,8).

Indeks vitaliteta (I_v) je obilježje koje sadrži stvarnu i potencijalnu biodinamiku, a za ukupno stanovništvo Istarske županije iznosi 5,15 što je jedina vrijednost među indikatorima koja je niža od nacionalnog prosjeka (Republika Hrvatska ima $I_v = 5,97$). Poželjan indeks vitaliteta za hrvatske regije trebao bi iznositi oko 30 (Nejašmić, 2008). U Istarskoj županiji ovaj se indikator kreće od Vrsara s 12,80 do Lanišća s 0,26. Ukupno sedamnaest općina i gradova ima indeks vitaliteta veći od onog županijskog. Među njima najviše je onih s prostora zapadne i južne Istre (deset općina i gradova), s razvijenim tercijarnim i kvartarnim djelatnostima, naročito turizmom, ugostiteljstvom i trgovinom.⁸ Najniži indeks vitaliteta, osim Lanišća, imaju općine Oprtalj (0,91), Sveta Nedelja (1,30) i Grožnjan (1,50) (Tablica 1, Slika 5).

Indeks demografskih resursa (I_D) je sintetički pokazatelj oblikovan je u šest tipova (Nejašmić, 2008) demografskih područja Istarske županije (Tablica 2 i slika 6). Istarska županija kao cjelina s 89,8 ima veći indeks demografskih resursa od Republike Hrvatske (87,5). Raspon indeksa demografskih resursa je velik i kreće se od 491,2 općine Medulin do vrlo niskih 1,2 općine Lanišće (Tablica 1).

Tip A – Demografski izrazito progresivno područje. Ovaj tip imaju tri općine u Istarskoj županiji što je 7,7% svih općina i gradova. Demografski izrazito progresivno područje su općine Medulin ($I_D = 491,2$), Fažana (293,5) i Vrsar (278,0). Zajedničko obilježje ovim općinama je imigracija te izvrsni demografski resursi i mogućnosti razvoja. Posebno je za općine Medulin i Fažanu važna činjenica da su prigradske općine Pule koja je s gotovo 60 000 stanovnika najveći grad i gospodarsko središte u županiji. Slično tome, općina Vrsar središnji je dio turistički najrazvijenijeg prostora Istarske županije i Republike Hrvatske- Zapadne Istre.⁹

Tip B – Demografski stabilno područje. Ovom tipu pripada sedam gradova i jedna općina što je 20,5% svih općina i gradova županije. Najveći indeks među ovim administrativnim jedinicama ima grad Poreč ($I_D = 206,5$), a najmanji grad Buzet (105,7). Ovaj tip ima obilježje dobrih demografskih resursa, a prostor najčešće

8 Poznato je da se u tercijarnim djelatnostima poput turizma, ugostiteljstva i trgovine najčešće zapošljavaju mlade, ženske zaposlenice (Blažević, 2003). Na popisu 2001. godine u tim je djelatnostima, u Istarskoj županiji, radilo 56% žena.

9 Četiri grada i općine Zapadne Istre: Umag, Poreč, Vrsar i Rovinj su u razdoblju 2000.-2008. prosječno ostvarivali 20-25% od ukupnog broja noćenja Republike Hrvatske (www.dzs.hr).

obilježava useljavanje i porast broja stanovnika. Kao što je već istaknuto ovaj tip se veže uz gradove od kojih je pet priobalnih i Ližnjana koji je prigradska općina grada Pule što se odražava na povoljnije demografske resurse.

Tip C - Demografski oslabljeno (regresivno) područje. Ovom tipu pripada sedam istarskih općina i gradova što je 17,9% svih općina i gradova županije. Indeks demografskih resursa u ovoj skupini se kreće od 92 u općini Brtonigla do 73,6 u općini Sveti Petar u Šumi. Ovaj tip ima obilježja depopulacije i stagnacije. Iako većina općina i gradova u međupopisju 1991.-2001. bilježi blagi porast ukupnog broja stanovnika, ostali indikatori su najvećim dijelom ispod prosjeka županije. Gradovi s ovim tipom su Novigrad i Labin na kojem je prestanak rudarstva i smanjenje industrijskog i prometnog značaja imao za posljednju transformaciju u stagnacijsko područje županije. Sezonska turistička aktivnost na priobalju nije adekvatno nadomjestila navedene gospodarske djelatnosti. Ovom tipu pripada Istarska županija u cjelini.

Tip D - Demografski ugroženo područje. Ovaj tip obuhvaća četiri istarske općine (Bale, Vižinada, Pićan i Marčana) i jedan grad (Buje) što je 12,8% svih općina i gradova. Ovakav tip karakterizira jaka depopulacija i zaostajanje u razvoju. Među ovim općinama samo je Marčana zabilježila porast ukupnog broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. što se može protumačiti blizinom i utjecajem grada Pule. Na nizak indeks demografskih resursa Buja najviše su utjecala depopulacijska naselja smještena najvećim dijelom u brdskom i prometno izoliranom dijelu teritorija grada te činjenica da su se glavni razvojni tokovi gospodarstva premjestili u obalni prostor. Nakon osamostaljenja Hrvatske i Slovenije, iako otvorena granica, postala je nova zapreka u interakciji ljudi, dobara i usluga.

Tip E - Demografski krajnje ugroženo područje. Među istarskim gradovima i općinama ovo je najzastupljeniji tip koji obuhvaća dvanaest administrativnih jedinica, odnosno 30,8% svih općina i gradova. Indeks demografskih resursa ima raspon od 43,7 u općini Žminj do 20,8 u općini Lupoglav. Ovaj tip obilježavaju vrlo slabi demografski resursi gdje su rezultati iznad prosjeka županije rijetka iznimka tako da su samo općine Sveti Lovreč i Svetvinčenat zabilježile neznatan porast ukupnog broja stanovnika u razdoblju 1991.-2001. Osam općina se nalazi u unutrašnjem dijelu županije koje najvećim dijelom obilježavaju brdski oblici reljefa. Četiri općine imaju izlaz na more, ali te općine nije zahvatila snažnija litoralizacija iz sedamdesetih godina 20. stoljeća, karakteristična za veći dio istarskog priobalja (Blažević, 1980.). Štoviše, najvećim dijelom obala ovih općina nedovoljno je gospodarski valorizirana.

Tip F - Demografsko izumiranje. Najslabije demografske resurse u Istarskoj županiji imaju četiri općine, odnosno 10,26% svih općina i gradova. To su općine

Grožnjan ($I_D = 16,1$), Sveta Nedelja (15,5), Oprtalj (9,2) i Lanišće (1,2). Zajednička geografska obilježja ovih općina su brdski i gorski reljef, nepovoljan geografski položaj izvan glavnih prometnih tokova županije, najvećim dijelom rijetka opća relativna gustoća naseljenosti (Samo Sveta Nedelja ima srednju gustoću naseljenosti- 48 st/km²), izrazita depopulacija i stalni pad ukupnog broja stanovnika u razdoblju 1948.–2001.¹⁰ Ovakvi resursi u bliskoj budućnosti znače daljnje demografsko praznjenje ovih općina i mogući potpuni nestanak stalne naseljenosti, odnosno pojavu demografske pustoši.

ZAKLJUČAK

Prema indeksu demografskih resursa Istarska županija je demografski regresivno područje. To znači da županiju najvećim dijelom zahvaćaju procesi stagnacije i depopulacije što u skorijoj budućnosti može uzrokovati značajne gospodarske i društvene probleme. Nadalje, ovakva demografska slika može umanjiti ili obezvrijediti iznadprosječne gospodarske rezultate koje ova županija ostvaruje. Štoviše, Istarska županija ne može buduće socijalne i gospodarske razvojne planove, na većem dijelu svog teritorija, temeljiti na stanovništvu kao glavnom pokretačkom resursu tih projekata i planova.

Analiza indeksa demografskih resursa na razini općina i gradova Istarske županije ponovno dokazuje prethodne rezultate znanstvenih istraživanja i radova o znakovitim i prevelikim unutaržupanijskim disparitetima. Općina Medulin na krajnjem jugu ima najveći indeks demografskih resursa ($I_D = 491,2$) koji je pet i po puta veći od Istarske županije u cjelini ($I_D = 89,8$). Prostorna simbolika je da na sjevernom rubu županije općina Lanišće ima najmanji indeks demografskih resursa ($I_D = 1,2$). Najpovoljniji tip indeksa demografskih resursa (tip A) imaju obalne općine Medulin, Fažana i Vrsar što je odraz suburbanizacije grada Pule i snažnog razvoja turističko-ugostiteljskog sektora na južnom i zapadnom priobalju županije. Stabilno demografsko područje (Tip B) čini sedam gradova Istarske županije i jedna općina (Ližnjan) kao susjedna općina grada Pule. Prostorno, ova dva tipa obuhvaćaju gotovo trećinu površine i više od dvije trećine stanovništva Istarske županije. Međutim problematična je prostorna koncentracija ova dva tipa, jer su najvećim dijelom smješteni na jugu (Gradovi Pula i Vodnjan te tri okolne općine) i zapadnoj obali (gradovi Poreč, Rovinj i Umag). Izuzetak predstavlja županijsko središte grad Pazin i grad Buzet na sjeveru županije.

Suprotno ovome su tipovi indeksa demografskih resursa D, E i F koje karakterizira jaka depopulacija što će bez ozbiljnih i sveobuhvatnih poticajnih mjera ovaj prostor transformirati u prostor oazne i mjestimične naseljenosti ili demografske pustoši. Ova tri tipa se prostiru u svim dijelovima županije. Najviše ih ima u istoč-

10 Indeks promjene broja stanovnika 1948.–2001. za općinu Grožnjan je 22,6, Lanišće- 12,3, Oprtalj- 25,8 i Sveta Nedelja- 63,0.

nim, središnjim i sjevernim dijelovima, ali i u zapadnim (Bale- tip D) i južnim (Marčana- tip D) dijelovima koji predstavljaju demografski povoljniji i gospodarski prosperitetniji prostor županije. Administrativne jedinice s tipovima demografskih resursa D, E i F obuhvaćaju gotovo 60% površine i nešto više od 20% stanovništva Istarske županije. Daljnje smanjivanje ukupnog broja stanovnika na ovim područjima uzrokovati će poremećaj u strukturnim obilježjima. Upravo zbog toga, preostalo mlade i radno sposobno stanovništvo s ovih područja preseljavat će se prema demografski i gospodarski perspektivnijim dijelovima na zapadu i jugu županije ili će se iseljavati u druge dijelove Hrvatske, odnosno inozemstvo. S obzirom na udio u ukupnom broju stanovnika županije, prostori s ova tri tipa indeksa demografskih resursa u manjoj će mjeri pridonijeti mogućoj depopulaciji županije na idućim popisima stanovništva. Međutim, znatna površina ovog područja odrediti će u budućnosti socioekonomsku sliku većeg dijela županije kao demografski opustjelog i gospodarski neodrživog i besperspektivnog prostora. To znači da se, nastave li se

negativni demografski procesi, može očekivati potpuna demografska i socijalna bipolarizacija Istarske županije na prosperitetni pol razvoja koji čine obalne općine i gradovi na zapadu i jugu zajedno s gradovima Pazin i Buzet nasuprot polu demografske i socioekonomske „depresije“ koji čini ostatak prostora.

Za ravnomjerniji demografski razvoj Istarske županije nužno je provesti niz raznovrsnih gospodarskih, socijalnih i političkih mjera i postupaka. Ovakve inicijative moraju biti potaknute i permanentno podržavane od strane poduzetnika, nevladinih organizacija, znanstvenih institucija te lokalne, županijske i državne vlasti. Takve mjere u inicijalnoj fazi uključivale bi preciznu multidisciplinarnu analizu demografskih resursa s puno većim brojem varijabli. Uz snažne razvojne poticaje od strane županije i države neke općine bi mogle poboljšati svoje demografske resurse i ublažiti trenutnu bipolarnost. Za neke općine s najslabijim demografskim resursima može se predvidjeti demografsku opustjelost i odumiranje stanovništva.

THE DEMOGRAPHIC RESOURCES OF THE MUNICIPALITIES AND TOWNS OF ISTRIA COUNTY

Nikola VOJNOVIĆ

University of Pula, Interdisciplinary Study of Culture and Tourism, Zagrebačka 30, 52100 Pula, Croatia
e-mail: nvojnov@unipu.hr

SUMMARY

This paper deals with the demographic resources of the municipalities and towns of Istria as per the 2001 census. Demographic resources are the total qualitative and quantitative, the real and the potential, social and biological characteristics of the population in an area within a certain time.

In the design of the synthetic indicators of demographic resources - the index of demographic resources (I_D), nine variables were used: general fertility rate in 2001, total mortality rate in 2001, the share of the population aged 20-39 years by the 2001 census, the share of the population aged 65 and over by the 2001 census, the share of the female population aged 20-29 years in the total number of the female population by the 2001 census, the relative change in the population during the intercensal period from 1991-2001, the share of the population aged 15 and over who did not finish their primary education by the 2001 census, the share of the population with secondary education by the 2001 census, the share of population with tertiary education by the 2001 census for all the municipalities and towns of Istria. According to these variables, four indicators were designed: vitality index (I_v), education index (I_o), the share of younger women in the childbearing age group 20-29 years (Pf_{20-29}) in the total number of the female population and the intercensal change of the population ($P_{01/91}$). Using these indicators, the index of demographic resources (I_D) for the municipalities and towns of Istria County was calculated.

According to the synthesis of demographic indicators, six types of indices of demographic resources of the municipalities and towns of Istria County were identified: Type A – a demographically very progressive area, Type B – a demographically stable area, Type C – a demographically weakened (regressive) area, Type D - a demographically imperilled area, Type E - a demographically highly imperilled area and Type F - demographic extinction.

Municipalities and towns of Istria County have all six types of indices of demographic resources. Istria as a region has a Type C index of demographic resources, which means that it is a demographically weakened (regressive) area. Eleven municipalities and towns which are mostly located in the west and south of the county are of the most favor-

urable types; A and B. This area covers almost one third of the county and more than two thirds of the population. Among them, Medulin Municipality has the best index (I_D - 491,2). The poorest demographic resources, those of Types D, E and F, have twenty one administrative units which are located in all parts of the county. These three types cover nearly 60% of the area and 20% of the population of the county. Lanisce Municipality has the weakest index of demographic resources (I_D 1,2).

Without comprehensive measures and actions taken on the part of all responsible institutions and organizations, the area is at risk of further strengthening the bipolarization of a favourable demographic in the west and south, in contrast to the rest of the county with an extremely negative demographic processes.

Key words: County of Istria, population, towns and municipalities, demographic resources, 2001. census

LITERATURA

Blažević, I. (1980): Utjecaj turizma na proces litoralizacije i na transformaciju agrarnog pejzaža u Istri. U: Sić, M. (ur.): Spomen zbornik o 30. obljetnici geografskog društva Hrvatske 1947–1977. Zagreb, Geografsko društvo Hrvatske, 25–38.

Blažević, I. (2003): Turistička geografija Hrvatske. Zagreb, Školska knjiga.

Breznik, D. (1988): Demografija-analiza, metode i modeli. Beograd, Naučna knjiga.

DZS (2001): Državni zavod za statistiku. Prirodno kretanje stanovništva 7. 1. 1991. od 12. 8. 2002. <http://www.dzs.hr>.

Friganović, M. A. (1997): Regionalni demografski procesi u Hrvatskoj 1948.–1991. U: Vojnović F. et al. (ur.): Nacionalni program demografskog razvitka. Zagreb, Ministarstvo razvitka i obnove, 77–90.

Gelo, J. (1999): Ratni učinci na promjene demografskih struktura u Hrvatskoj. Društvena istraživanja, 8, 4/5, 735–749.

Graovac, V. (2005): Starenje stanovništva u Hrvatskoj i u europskim zemljama. U: Toskić, A. (ur.): III. Hrvatski geografski kongres, zbornik radova, Zadar, 24.–27. rujna 2003. Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo, 288–297.

Jones, H. (1990): Population geography. London, Paul Chapman publishing.

Magaš, D. (2000): Suvremeni problemi prostornog razvoja Hrvatske. U: Pejnović, D. (ur.): II. Hrvatski geografski kongres, zbornik radova, Lovran, 30. rujna–03. listopada 1999. Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo, 109–120.

Mrden, S., Friganović, A. (1998): The Demographic situation in Croatia, *Geoadria*, 3, 29–56.

Mujić, N., Legčević, J. (2008): Razvoj ljudskog kapitala, novo bogatstvo nacije. *Informatologija*, 41, 3, 196–202.

Nejašmić, I. (1996): Regional characteristics of population reproduction in the Republic of Croatia. *Geografski glasnik*, 58, 1–14.

Nejašmić, I. (2003): Značajke biološkog (demografskog) sastava stanovništva Hrvatske. *Hrvatski geografski glasnik*, 65, 2, 29–54.

Nejašmić I. (2005): Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Zagreb, Školska knjiga.

Nejašmić I. (2007): Demografski resursi hrvatskih županija: analiza sintetičnih indikatora. U: Filipčić, A. (ur.): IV. Hrvatski geografski kongres, zbornik radova, Poreč 10.–13. listopada 2007. Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo, 197–206.

Nejašmić, I. (2008): Stanovništvo Hrvatske–demogeografske studije i analize. Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo.

Nejašmić I., Toskić, A. (2000): Razmještaj stanovništva u Republici Hrvatskoj - dio općih demografskih i društvenogospodarskih procesa. *Geoadria*, 5, 93–104.

Nejašmić I., Bašić K., Toskić A. (2008): Prostorne značajke nataliteta u Hrvatskoj. *Hrvatski geografski glasnik* 70, 2, 91–112.

Njegač, D. (2000): Regionalna struktura Hrvatske. U: Pejnović, D. (ur.): II. Hrvatski geografski kongres, zbornik radova, Lovran, 30. rujna–03. listopada 1999. Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo, 191–199.

Oliveira-Roca, M. (1991): Demografski resursi regija Hrvatske: prijedlog konceptualno-metodološkog okvira istraživanja. U: Seferagić, D. (ur.): Društvene promjene u prostoru. Zagreb, Institut za društvena istraživanja, 43–69.

Pejnović, D. (2004): Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske. *Društvena istraživanja* 13, 4/5, 701–726.

Pokos, N. (1999): Procjena broja iseljenih stanovnika Republike Hrvatske od popisa stanovništva 1991. do 30. lipnja 1998. godine. *Društvena istraživanja* 8, 5/6, 725–734.

Pokos, N. (2005): Prirodna promjena stanovništva Hrvatske (1998–2001). U: Toskić, A. (ur.): III. Hrvatski geografski kongres, zbornik radova, Zadar, 24.–27. rujna 2003. Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo, 277–287.

Pokos, N. (2007): Promjene spolne strukture stanovništva Hrvatske 1953.–2001. godine. U: Filipčić, A. (ur.): IV. Hrvatski geografski kongres, zbornik radova, Poreč 10.–13. listopada 2007. Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo, 207–219.

Sić, M. (2003): Regional disparities in Croatia. Hrvatski geografski glasnik, 65, 2, 5–28.

Spevec, D. (2009): Populacijski potencijal Krapinsko-zagorske županije. Hrvatski geografski glasnik, 71, 2, 43–63.

Stiperski, Z. (2000): Geografski aspekt suvremenih gospodarskih kretanja u Hrvatskoj – rast dominacije Zagreba. U: Pejnović, D. (ur.): II. Hrvatski geografski kongres, zbornik radova, Lovran, 30. rujna–03. listopada 1999. Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo, 165–173.

Škare, M. (2001): Human capital as a source of growth - myth or reality. Ekonomski pregled, 52, 1–2, 189–205.

Vojnović, N. (2004): Depopulacija u Istarskoj županiji 1981.–2001. Annales, Series historia et sociologia, 14, 2, 61–72.

Vresk, M. (1990): Struktura dnevnih migranata zaposlenih kao pokazatelj razvijenosti dnevnih urbanih sistema Hrvatske. Geografski glasnik, 52, 1–11.

Wertheimer-Baletić, A. (1997): Demoreprodukcijski procesi u Hrvatskoj, U: Vojnović, F. et al. (ur.): Nacio-

nalni program demografskog razvitka. Zagreb, Ministarstvo razvitka i obnove, 55–75.

Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj, Zagreb, Mate.

Wertheimer-Baletić, A. (2004): Depopulacija i starenje stanovništva - temeljni demografski procesi u Hrvatskoj. Društvena istraživanja, 13, 4/5, 631–651.

Zupanc, I. (2001): Demografska kretanja sjeverne hrvatske Istre od 1857. do 1991. godine. Annales, Series historia et sociologia, 11, 2, 321–342.

Zupanc, I. (2004): Demografski razvoj Istre od 1945. do 2001. Hrvatski geografski glasnik, 66, 1, 67–102.

Živić, D., Pokos N. (2004): Demografski gubitci tijekom domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991.–2001.). Društvena istraživanja, 13, 4/5, 727–750.

Živić D., Pokos N., Turk H. (2005): Basic demographic processes in Croatia. Hrvatski geografski glasnik, 67, 1, 27–44.